

Původ názvů Rom – Cikán

Mezi označením Cikán a Rom je podobný významový rozdíl jako mezi názvem Němec a Deutsche. Výrazem Němec (člověk jakoby němý, neboť jeho řeči není rozumět) označili Slované lid, který sám sebe nazývá der Deutscher.

Deutscher je **endo-etnonymum**, kterým se příslušníci etnika nazývají sami.

Němec je **exo-etnonymum**, název, kterým je označují jiní.

Autonymum – název, kterým příslušníci jakékoli skupiny nazývají sami sebe, nemusí se jednat o etnickou skupinu.

Exonymum – název, kterým příslušníky skupiny nazvali nebo nazývají ostatní.

Málokterý Čech si dnes uvědomuje původ slova Němec a Němců se původní nelichotivý význam nedotýká vůbec.

Jinak tomu bývá ve vztahu názvů typu Cikán – Rom, Eskymák – Inuit, samojed – Něněc, Laponec – Sami, Sioux – Lakota a podobně. Příslušníci těchto etnických minorit sdíleli společné území s jinými etnickými majoritami, které si pro svou početní, technologickou a mocenskou převahu osobovaly právo hodnotit je jako méněcenné. Exo-etnonyma mají různý původ, některá jsou neutrální, některá získala negativní význam, jiná s sebou od počátku nesou hanlivý nádech – např. Eskymák – „jedlík syrového masa“.

Etnoemancipační procesy vedou k tomu, že se zejména po druhé světové válce, která tak drasticky demonstrovala, kam vedou pocity rasové a etnické nadřazenosti, nahrazují exo-etnonyma endo-etnonymy.

Například v Kanadě je dnes používání slova Eskymo žalovatelné.

Ve světě existuje mnoho různých skupin, které se hlásí ke společnému romskému původu, jednotlivé skupiny se však liší i svými názvy. Endo-etnonymum **Rom** užívá většina Romů v Evropě a na Balkáně, když se chce označit etnickým názvem.

Ke skupinám, které se nazývají jiným endo-etnonymem, patří například **Sinti** (žijí převážně v Německu, severní Itálii, na Balkáně, ale i v ČR a jinde v Evropě), **Manuš** (ve Francii), **Kale** (ve Španělsku, Finsku), **Romaničel** (v Anglii a USA). Slovo Rom se jako etnonymum v těchto skupinách nepoužívá, můžeme se s ním setkat jako s označením osob romského původu nebo v názvu jejich jazyka (např. romanes). Autonyma Kale, Manuš a Romaničel pocházejí z romského jazyka: kalo – černý, manuš – člověk, Romaničel vzniklo sloučením dvou slov romano čhavo – romský syn / chlapec. Původ slova Sinto není znám, není vyloučeno, že toto jméno bylo původně kryptickým útvarem (jakýmsi tajným, kódovaným jménem), který byl do jazyka přijat v souvislosti s potřebou romsky hovořícího obyvatelstva na německém území přehodnotit své sociální a ekonomické postavení ve společnosti konce osmnáctého století. V té době byli Romové vystaveni tlaku ze strany většinové kultury a společenské organizace, stoupala míra státního dohledu nad nimi a v důsledku toho nabyli jejich každodenní jazyk důležitou funkci tajného kódu.

Původ názvů Rom – Cikán

Výsledkem bylo přijetí mnoha kryptických označení pro lokality, povolání nebo společenské a administrativní funkce. Je možné, že obdobným způsobem vzniklo i kolektivní autonymum. Dříve Sinti také užívali endonymum Kale.

V České republice žije 5 skupin Romů, z nichž pouze Sinti nepoužívají endo-etnonym Rom. Přívlasky jako **čeští a moravští, slovenští, maďarští a olašští** naznačují svébytnost těchto subetnických skupin, sebeidentifikaci jejich členů, případně odlišnou historickou zkušenost, rozdílný dialekt romského jazyka apod. (Podrobnější informace o skupinách Romů v ČR viz příloha Kapitoly z dějin Romů.)

Olašští Romové – *Vlachika-Vlašika* Roma – užívali endo-etnonym Rom, přívlasket olašský je odvozen od názvu Valachie (z maď. *olaskí* = valašský), historické části nacházející se na území dnešního Rumunska. Z Rumunska tito Romové odcházeli po definitivním zrušení romského nevolnictví roku 1856. Přívlasket „olašský“ je užíván pouze pro odlišení od neolašských Romů, které Romové olašští nazývají exo-etnonymem Rumungro, což původně znamenalo Rom ungro – neboli maďarský Rom. Maďarští Romové byli první uselí neolašští Romové mimo Rumunsko, se kterými se olašští Romové při emigraci z Rumunska setkali. Tento název se později mezi olašskými Romy rozšířil na všechny uselé Romy v ČR a okolních zemích.

Velká a rozmanitá skupina tzv. olašských Romů žije rozptýlena po světě a zahrnuje vícero subetnických skupin, z nichž početnou a známou tvoří **Kalderaši** (z rumunského slova caldera – kotel) dříve profesí především kotláři, **Lováriové** (z maďarského ló – kůň) obchodníci s koňmi, apod. Tyto názvy jsou na rozhraní profesionym a endo-etnonym.

Etymologicky je **etnonym ROM** spjato s názvem Dom. Dnes se jménem Domové označuje početná indická „džáti“ (kasta), rozšířená po celé severní Indii.

V Indii byli a jsou Domové především **hudebníci**. Samotný název Dom pravděpodobně vznikl ze slova domra – buben. Buben tvoří základ indické hudby. Název Dom byl tedy původně zřejmě profesionymem kasty hudebníků.

Dále byli Domové profesí **genealogové**, jejich úkolem bylo uchovávat v paměti rodokmeny příslušníků jiných kast, znát nazpaměť velké množství veršů, rodových historek a písní, které zpívají při významných rodinných událostech. Další domské rody se živily a dodnes živí **kovářskou prací, pletením košů, jako artisté, předváděním hadů, léčením hadiho uštknutí, obchodováním**, někteří i úklidem města.

Slovo **Rom/Romni** – Rom, Romka je tedy etnickým označením příslušníka romské společnosti.

Dalším významem slova **rom** je manžel, **romni** – manželka.

I v dialektech skupin, které se nenazývají endo-etnonymem Rom (např. **Kalo, Romaničel, Manuš, Sinto**), slovo **rom** označuje manžela / **romni** manželku.

Původ názvů Rom – Cikán

Endo-etnonymum je prvotním významem slova Rom, „rom“ ve smyslu manžel je významem druhotným. Analogická je situace v Indii, kde je zvykem, že manželé, hovoří-li o svých manželkách nebo i ke svým manželkám, nazývají je jménem své kasty. Například: LOHÁR (kovář) řekne: „méri lohárin“ – což neznamená „moje kovářka“, ale „moje manželka“. DŽÁTT (zemědělec) řekne: „méri džáttní“. DOM řekne: „méri domní“, BHÍL (příslušník etnosociální prearijské populace) řekne o své ženě „méri bhílní“ atd.. Etnický či sociální (kastovní) název je tedy prvotní a název označující manželský statut je druhotný.

Na mezinárodní fóru se název Rom objevil poprvé 8. dubna 1971, kdy jej účastníci prvního mezinárodního kongresu Romů v Londýně včlenili do názvu reprezentativní organizace RIJ – Romano Internacionalno Jekhipen, dnes IRU – Internacionalno Romani Unia – (Mezinárodní romská unie). Představitelé Romů tehdy také poprvé na mezinárodní úrovni deklarovali endo-etnonymum Rom jako oficiální název příslušníků romského etnika. V březnu 1979 se IRU – International Romaňi Union (Mezinárodní romská unie) stala členem OSN, sekce mimovládních organizací.

Do roku 1971 se tedy Romové nazývali Romy jen mezi sebou. Ostatní – kromě odborníků – ani jejich skutečné jméno neznali. Označovali Romy nejrůznějšími exonymy: Cikáni (česky), Cygaňe (rusky), Zigeuner (německy), Zingari (italsky), Tsiganes (francouzsky), Gypsies (anglicky), Gitanes (francouzsky), Tattare (švédsky), Bohemiens (francouzsky). Všechna tato exonyma ukazují, že neromové nevěděli, kdo Romové jsou, odkud přišli. Časem získala tato slova negativní, jiné významy.

„Gypsy“ – kdokoli, kdo se potuluje a nežije na jednom místě, „**ciganit**“ – lhát, v Slovníku spisovného jazyka českého jazyka (1989) je „**cikán**“ vysvětleno jako synonymum tulák, dobrodruh, lhář, podvodník, zloděj a podobně.

Autority bývalého komunistického bloku proklamovaly národnostní politiku zaručující všem národnostem stejná práva. Romové však podle tehdejších hledisek nespĺňovali „povinné znaky“ národa podle stalinské definice: národ je historicky vzniklé společenství lidí, jehož znaky jsou společné území a jeho trvalost v čase, společná řeč, kultura a hospodářský život. V Československu byli Romové z možnosti mít národnostní práva vyloučeni. Dostali nálepku „sociální skupiny s odumírajícím etnicitou“ a oficiální název „občan cikánského původu“ naznačoval, že jsou určeni k programové asimilaci. Název Rom bylo zakázáno používat jakožto symbol etnoemancipačního procesu.

V bývalé ČSSR se Romové poprvé oficiálně prezentovali názvem Rom na půdě Svazu Cikánů-Romů, který vznikl v důsledku politického a společenského uvolnění během Pražského jara 1968. Trval od srpna 1969 do března 1973. K jeho zrušení přispělo také Memorandum, v němž Romové požadovali politický statut a včlenění jazykových a etnických práv do ústavy. Endo-etnonymum Rom bylo opět vystřídáno „občanem

Původ názvů Rom – Cikán

cikánského původu“ a teprve v údobí přestavby se nepozorovaně začal vracet zejména na stránky odborného tisku. 21. listopadu 1989 se ustavila Romská občanská iniciativa (ROI) a jako jedna z prvních organizací se připojila k Občanskému fóru. Název Rom deklarovali její představitelé jako oficiální označení příslušníků romského etnika v ČR.

Původ dvou v Evropě nejrozšířenějších exo-etnonym:

1) Cikán

Názvy jako české **Cikán**, německé **Zigeuner**, slovenské **Cigán**, francouzské **Tsigane**, maďarsky **Cigányok** atd. jsou pouze exo-etnonyma, nenesou žádné jiné významy.

V romském jazyce se neužívají.

Tato exo-etnonyma byla odvozena z řeckého slova **Athinganoi**. V byzantských pramenech se slovo objevuje již v 8. století, ve větším množství od století dvanáctého.

Původ názvů Rom – Cikán

Řecké slovo **Athingani** znamená „**nedotknutelní – lidé, kteří nechtějí, aby se jich ostatní dotýkali, nechtějí být dotýkáni**“.

Původ slova Athingan zůstává dodnes předmětem výkladů. V minulosti byl spojován s heretickou křesťanskou sektou. Díky nejnovějším výzkumům v byzantologii se objevily nové skutečnosti: „Už v byzantských pramenech je tento název odvozován ze zvyku oddělovat se od jiných skupin obyvatelstva. Právě tak je možný i opak, totiž že z jejich jména je odvozena charakterizace.“

Proč chtěli být nositelé názvu Athinganoi nedotknutelní? Pravděpodobně se jedná o zvyk z Indie. Možná, že ostatní měli jiné zvyky a zásady, a proto byli pro Athingany „rituálně nečistí“. Možná jedli „nečisté maso“ nebo prali mužské a ženské prádlo dohromady a dělali jiné věci, pro Athingany nepřipustné. Proto s nimi Athingani nechtěli stoupat a jíst, aby se nestali **marime (magerde)** nebo **prasto**, jak říkají dnes olašští Romové a Sintí. Možná proto, že se od ostatních odtahovali, **dali jim ostatní jméno „athingani“ – „nechtějí být dotýkáni“ nebo „nedotknutelní“**.

Tuto zvyklost dodržovali a dodržují Indové od pradávna a tuto zvyklost dodržují dodnes i některé skupiny Romů.

2) Gypsy

Exo-etnonyma jako anglické **Gypsy**, španělské **Gitanos**, francouzské **Gitanes** jsou odvozena od názvu **Aiguptos / Aiguptissa** (Egyptan / Egyptanka), které nacházíme ve starých byzantských listinách později než Athingani, nejpozději od konce 13. století. Proč Byzantinci říkali Romům Egyptani? Považovali je za Egyptany, byli Romové Egyptanům podobní? Přicházeli některé skupiny Romů do Byzance přes Egypt? Nebo proto, že Romové žili na území uvnitř Byzance, které bylo nazýváno Malý Egypt? Takovou oblastí byla například velká a poměrně známá romská kolonie zvaná Gyppe-Malý Egypt u města Modon (Methone) na západním pobřeží Peloponésu. Ale proč nesla toto jméno?

Jména pro Romy odvozená od slova Egyptan se rozšířila v dalších stoletích po Evropě. Sami Romové, kteří přicházeli do Evropy v 15. století, označovali místo svého původu jako Malý Egypt. Tento název je podobný názvům: Malá Arménie v Byzanci (kde žili Arméni vyhnaní Turky ze své říše Arménie), Malá Judea v některých anglických městech, v českém prostředí jsou obdobné názvy Němčice, Německý Brod, Uherské Hradiště v Čechách (pojmenovaných podle německých a maďarských kolonistů).

Původ názvů Rom – Cikán

Nejčastější romská označení příslušníků neromské komunity

Pro Romy, jakožto příslušníky často pronásledované menšiny, bylo rozdělení světa na Romy a Neromy existenčně významné. Podobně také Židé považovali za funkční označit každého, kdo nebyl Žid, společným názvem goj. Odlišná slova čhavo/raklo se užívají pro romského chlapce/neromského chlapce, stejně jako čhaj/raklí odlišuje romskou dívku od neromské. Romský a neromský svět se vyznačoval odlišnými pravidly komunikace.

Termín **gadžo** je exonymum, ne exo-etnonymum, neoznačuje příslušníka nějakého konkrétního etnika. Tento termín je nejrozšířenější v lexikonu všech romských dialektů v Evropě. Původně název pro neromského sedláka, dnes spíše obecně Nerom. Druhotný význam gadžo/gadžiči je „manžel“/„manželka“ neromského původu, ale v některých olašských dialektech označuje i romského manžela a romskou manželku. V některých dialektech se užívá termín **goro** – **bílý** – Evropan – běloch – Nerom – název původně naznačoval světlou barvu pleti a zevnějšku obecně.

Původ názvů Rom – Cikán

Text 2.7

Rom nebo cikán?

Názory romských studentů 3. ročníku Evangelické akademie v Praze na užívání názvů Rom / cikán

- „Vadí mi, když říkají ‚cikáni‘. Když tak říkají mně, záleží na tom, kdo to říká a jakým způsobem. Ale je to hanlivé, nelíbí se mi to a někdy mě to uráží. Romka je oslovení, kterým by mně měli říkat, já taky říkám Češi.“
- „V české společnosti byl vždy ‚cikánský způsob života‘ považován za asociální, a proto mi rozhodně více vyhovuje označení Rom.“
- „Od představitelů institucí je pro mě přijatelnější oslovení Rom-Romka. Ve slově cikán cítím odpor, nesnášenlivost.“
- „Jsem spokojenější, když většinová společnost používá termín Rom. Oslovení Cikán mi určitě nevádí od lidí, které dobře znám a jsem si jist, že nejsou zaujati vůči žádné národnosti, že nemají předsudky. My Romové se mezi sebou v češtině taky bavíme o ‚cigánech‘, ale nejsou v tom předsudky.“
- „Osobně mi označení cikán nevádí, záleží ale, kdy a kým je použit a v jaké tónině.“
- „Jestliže mi někdo řekne ‚cikáne‘ a tu dotyčnou osobu znám, vím, že to nemyslí zle. Ale když se lidé baví o Romech tak, že je vidět, že jsme jim nepříjemní a ještě nás nazývají ‚cikán‘, je pro mě hrozné to slyšet.“
- „Mám pocit urážky, když mě nazývají cikáne. Dávají mi tím najevo, že jsem špatný, kradu a jsem špinavec. Kdyby mě oslovovali ‚Rome‘, cítil bych se tak, že si mě váží a respektují mě.“
- „Od Roma mi výraz ‚cikán‘ nevádí. V případě, že mi řekne Nerom ‚cikánko‘, a slušně se zeptá, jestli mi to nevádí, a známe se dlouho, dokáži to někdy přijmout. Název Rom je určitě lepší, protože i v romštině používáme Rom, ne cikán. Cikán mi připadá hanlivé.“
- „Jsem Romka, protože mám romskou národnost, ne cikánskou.“
- „Od malička mě slovo ‚cikánka‘ moc bolelo a trápilo, už od spolužáků ve škole. Na střední škole jsem pochopila, jak jsem ráda, že jsem Romka. Slovo ‚cikán‘ je hanlivé, a pokud mě tak označí někdo z Neromů, je to pro mě urážka. Musím říci, že slovo ‚cikán‘ používáme mezi sebou i my Romové. V naší romské řeči a romských písničkách je ale slovo Rom, a ne cikán.“

Původ názvů Rom – Cikán

- „Jsem Romka, cikánka mě uráží. Když se mezi Romama bavíme o někom nebo když mě Rom řekne cikánko, tak to беру. Všimla jsem si, že gádžo, který není proti Romům moc zaujatý, užívá slovo Rom, ten, kdo má předsudky, říká cikán.“
- „Od malička jsem byl nazýván ‚cikánem‘ a nikdy to nebylo myšleno jako označení etnicky nebo kulturně odlišné skupiny. Vždy jen jako nadávka. Začal jsem přemýšlet, kdo vlastně jsem – Rom nebo cikán? V romštině je slovo Rom hrdým označením. Proč mi lidé říkají pro mě pohrdlivým názvem? Jsem hrdý Rom a pokud se mnou někdo chce komunikovat, tak jako se sebou rovnou osobou, jako rovný člověk s rovným člověkem.“

Otázky k textu a k diskusi

- *Víte, jaký je původ slov cikán a Rom? Má obě tato slova původně romština ve slovní zásobě?*
- *Jaký mezi nimi cítíte významový rozdíl?*
- *Která z výpovědí vás nejvíce zaujala?*
- *Dovolíte blízkým kamarádům, aby vám říkali jinak, než byste snesli ode všech ostatních lidí? Je rozdíl, když vám řekne kamarád „vole“, a situací, kdyby vám to řekl učitel ve škole nebo úředník? Můžeme použít argumentu, že si Romové sami mezi sebou říkají cikáni, k tomu, abychom je tak označovali i my?*
- *Souhlasíte s názorem, že „každý může každému říkat jak chce“? Proč?*
- *Je vhodné označovat nějakou skupinu pojmenováním, které má hanlivé významy, a navíc si to tato skupina nepřeje?*
- *atp.*

